

METİNLERARASI İLİŞKİLER AÇISINDAN MUSTAFA KUTLU'NUN BEŞLEMESİ

Mustafa Kutlu's Pentad from The Viewpoint of Intertextuality

Lale QASIMOVA*

ÖZ

1970'ten itibaren Türk edebiyatında etkisi görülmeye başlayan postmodernizmin anlatım biçimlerinden biri de metinlerarasılıktır. Tarihi daha eskilere dayanmakla birlikte, bu anlatım biçimi postmodernizmin etkisiyle daha çok kullanılmaya başlanmıştır.

Türk edebiyatında geleneğe yönelen, gelecekte ilham alarak kendine özgü hikâyeler oluşturan Mustafa Kutlu, postmodernist edebiyatın temsilcisi olmamakla birlikte, bu edebiyatın tekniklerini hikâyelerinde kullanan bir yazardır. Onun eserlerinde, izleri daha ilk hikâyelerinde görülen, metinlerarasılık ilişkisi zamanla daha da zenginleşir. Mustafa Kutlu, hikâyelerinde metinlerarasılık tekniğinin çeşitli yöntemlerini kullanmaktadır. Bu çalışmada yazarın *Yokuşa Akan Sular*, *Yoksulluk İçimizde*, *Ya Tahammül Ya Sefer*, *Bu Böyledir* ve *Sır* isimli beş hikâye kitabına dâhil olan hikâyeler metinlerarasılık ilişkisi açısından tahlil edilerek kullanılan metinler ana hatlarıyla tasnif edilmektedir.

Anahtar sözcükler: Mustafa Kutlu, postmodernizm, metinlerarasılık

ABSTRACT

Since 1970 years, one of the methods of postmodernism narration that had its influence in the Turkish Literature is intertextuality. Together with its history, based on the ancient times, this narrative style has been used by the impact of postmodernism more.

Mustafa Kutlu, one of the writers of the Turkish Literature, who always referred traditional method and created fictions specific to convention being inspired by this, was not the representative of the postmodernist literature, but used the techniques of this literature in his writings. Since then, intertextual relations were met in his first writings, specially in his fictions and gradually grew rich. Mustafa Kutlu has been using the different techniques of intertextuality in his writings. This study deals with the classification, characteristic features and analysis of five fictions *Water Flowing up to Slopes* (*Yokuşa Akan Sular*), *Poverty is Inside Us* (*Yoksulluk İçimizde*), *Patience or Travel* (*Ya Tahammül Ya Sefer*), *This is This* (*Bu Böyledir*), *The Secret* (*Sır*) included in his story book from the viewpoint of intertextual relations.

Key words: Mustafa Kutlu, postmodernism, intertextuality.

Giriş

Batı edebiyatına kavram olarak 1950'li yıllarda giren ve zamanla çeşitli aşamalardan geçen postmodernizmin Türk edebiyatındaki ilk etkileri 1970'li yıl-

* Qafqaz Üniversitesi, lqasimova@qu.edu.az

larda görülür. Genel kaniya göre ilk numunesi (Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" romanı) 1972 yılında yayımlansa da postmodernizmin Türk edebiyatında belirginlik kazanması 1980–1990'lı yıllara tesadüf eder.

Postmodernistler kendilerinden önce var olan geleneğe karşı çıkan inkârcı bir görüşe sahiptirler. Onların eser verdikleri döneme kadar yazılan eserlerde içerik ön plandayken, postmodernizmle birlikte biçim önem kazanır. Neticede eserin "nasıl?" anlatıldığı kaygısı, eserde "ne?" anlatıldığı kaygısının önüne geçer. Kendi yapıtlarında oyunumsu bir hava oluşturmaya çalışan postmodernistler bunun için birkaç anlatım biçimini eserlerinde bir arada denerler. Postmodernistlerin başvurduğu bu anlatım biçimlerinden üstkurmaca, metinlerarasılık ve çoğulculuk akımın en yaygın kullanılan özelliklerindedir.

Bu çalışmada bu anlatım biçimlerinden metinlerarasılık üzerinde durmaya çalışacağız. Tarihi daha eskilere dayanmakla birlikte, bu anlatım biçimi postmodernizmin etkisiyle daha çok kullanılmaya başlanır. Basit şekilde "bir metin içinde diğer metinlerle kurulan ilişki" diye tanımlayabileceğimiz metinlerarasılık, postmodern edebiyatın en temel anlatım biçimlerinden biridir. Özünü Rus eleştirmen Mikhail Bakhtin'in "söyleşimcilik" adını verdiği kuramından alan metinlerarasılığın ilk tanımının Julia Kristeva tarafından yapıldığı kabul edilir. Julia Kristeva hocası Mikhail Bakhtin'in söyleşimcilik kuramını yeni bir kılığa sokarak metinlerarasılık adıyla tanımlar. (Aktulum 2000: 25) Onun tanımına göre, "Metinlerarası tek bir metin içerisinde oluşan ve belli bir metinsel yapının farklı kesitlerini (ya da düzgülerini) başka metinlerden alınan çok sayıda kesitin (ya da düzgünün) dönüşümleriymiş gibi algılamamıza olanak sağlayan metinsel bir etkileşimdir. (Aktulum 2000: 42) Metinlerarasılığın üstkurmacanın bir türevi olduğunu belirten Yıldız Ecevit'e göre: "Eskilerin 'taklitçilik' diye aşağıladıkları bu eğilim, çağ edebiyatının biçimsel yeniliklerinden biridir; özgünlüğün içerikte değil biçimde ortaya çıktığı bir estetik anlayışın ürünüdür." (Ecevit 2009: 110, 191)

Yukarıda değinildiği gibi metinlerarasılık, postmodernizmde kullanılan diğer anlatım biçimleri gibi, postmodern kurguyla ortaya çıkmış değildir. Kavramın genel tanımını yaparken S. Dilek Yalçın-Çelik buna dikkat çeker: "Gerçekçi edebiyat ve modern edebiyat da bu anlatım biçimini kullanmıştır. Onların metinlerarasılık ilkesini kullanım biçimi, daha çok kaynak ve kökten araştırmalarına yönelik olmuştur. Postmodern yazarlar, metinlerarasılık ilkesini çok daha fonksiyonel ve ayrıt edici işlevler için kullanmıştır." (Yalçın-Çelik 2005: 47) Yıldız Ecevit de aynı düşünceyi savlar: "Ortaçağ edebiyatında –buna divan edebiyatı da dâhildir- içerik ve giderek biçim düzlemlerinde yüzyıllarca aynı öğelerin yinelenildiğini düşünürsek, metinlerarasılığın – buna isterseniz taklit de diyebiliriz- hiç de yeni olmadığını görürüz." (Ecevit 2009: 76) Divan edebiyatında mesnevi türünü ve

mesnevilerde metnin içine serpiştirilen gazelleri bu bağlamda hatırlayabiliriz. Türk öykücülüğünde postmodern durumu araştıran Şaban Sağlık, bu düşünceleri biraz daha ileri götürerek, sadece postmodern metinlerde değil, modern metinlerde, hatta modern öncesi klasik metinlerde de karşımıza çıkan metinlerarasılığın, edebiyatın tarihiyle yaşıt bir kurgulama tekniği olduğunu belirtir. (Sağlık 2007: 91) Bu konuda Kubilay Aktulum'un "Kavram yeni olsa da olgu eskilere uzanır." düşüncesini de hatırlayarak, kavramın ortaya atılma tarihinin yeni olmasına karşılık olgunun eskilere uzanmasında düşünürlerin ortak düşünceye sahip olduklarını söylemek gerekir. (Aktulum 2000: 19)

Metinlerarasılığın ne olduğunun yanında bir de nasıl yapıldığı önemlidir. Buna geçmeden önce bir eserde metinlerarasılığı tespit etmenin okuyucunun birikimine bağlı bir mesele olduğunu belirtmekte fayda vardır. Nitekim okuyucu ne kadar geniş bir birikime sahipse metinlerarasılığı tespit etmekte o kadar başarılı olabilir.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere metinlerarasılık, çeşitli metinlerin bir metin içinde kullanımı, bir araya gelmesidir. Bu da çeşitli şekillerde yapılır. Metinlerarasılığın tanımında olduğu kadar yapıma usulleri üzerine de çok sayıda araştırmalar yapılmıştır. Türk edebiyatında bu olgu üzerine en geniş araştırmayı Kubilay Aktulum yapar. Kubilay Aktulum'un tespit ettiği gibi, metinlerarasılık ilişkisi iki türdür: ortakbirliktelik ilişkisi ve türev ilişkisi. Bu ilişkiler kurulurken iki yöntem izlenir: Bunlar açık ve kapalı yöntemlerdir. Yine bu ilişkiler farklı biçimlerle yapılır. Bunlar, alıntı, gönderge, gizli alıntı, anıştırma, yansılama (parodi), alaycı(gülünç) dönüştürüm, öykünme (pastiş) biçimleridir. Bunlardan "Alıntı, gönderge, açık; gizli alıntı ve anıştırma, kapalı metinlerarası ilişkiler; yansılama (parodi), alaycı dönüştürüm, öykünme (pastiş) ise türev ilişkisine dayanan ve açık metinlerarası biçimler sayılır." (Aktulum 2000: 93-94)

S. Dilek Yalçın-Çelik, en çok bilinen ve yazarların sıklıkla başvurduğu yöntemler olarak, "alıntı", "anıştırma", "yeniden yazma" ve "montaj"ı kaydeder. (Yalçın-Çelik 2005: 49)

Metinlerarasılık denilince akla sabitleşmiş bir kurgu tekniğinin gelmediğine vurgu yapan Şaban Sağlık, pek çok teknikle ya da yolla metinlerarası ilişki kurulabileceğini belirtir. Bunlar: a) Metin ekleme yöntemi; b) Metin dönüştürme yöntemi; c) Taklit (parodi ve pastiş); d) Alıntı ve gönderge; e) Gizli alıntı; f) Anıştırma; g) Adaptasyon; h) Kendi metnine göndermede bulunmadır. (Sağlık 2007: 91-92)

Yazarlar, metinlerarasılık ilişkisine başvururken sadece edebi metinlerden faydalanmazlar. Aynı zamanda fikrî metinlerle, resimlerle ya da müzikle de bağlantı kurabilirler. Bu açıdan bakıldığında yazarın kendi eserinde daha çok hangi tür yapıtlarla bağlantı kurduğu ve hangi yazarlardan faydalandığı tespit edilebilir.

Mustafa Kutlu'nun Beşlemesinde Metinlerarasılığın Tasnifi

Türk edebiyatında geleneğe yönelen, gelenekten ilham alarak kendine özgü hikâyeler oluşturan Mustafa Kutlu, postmodernist edebiyatın temsilcisi olmamakla birlikte, bu edebiyatın tekniklerini hikâyelerinde kullanan bir yazardır. Onun eserlerinde, izleri daha ilk hikâyelerinde görülen, metinlerarasılık ilişkisi zamanla daha da zenginleşir. Yazar, metinlerarasılığı eserlerinde yoğun bir şekilde kullanır. Mustafa Kutlu, hikâyelerinde metinlerarasılık tekniğinin çeşitli biçimlerini kullanmakta ve farklı metinlerden yararlanmaktadır.

Yokuşa Akan Sular (1979), *Yoksulluk İçimizde* (1981), *Ya Tahammül Ya Sefer* (1983), *Bu Böyledir* (1987) ve *Sır* (1990) isimli beş hikâye kitabında yazar, edebî, fikrî, dinî ve s. metinlerden ve farklı yazarlardan yararlanarak yoğun metinlerarası ilişkiler kurmuştur. Bunlar aşağıdaki gibi tasnif edilebilir:

1. Edebî metinlerle kurulan ilişkiler

Beşlemede edebî metinlerle kurulan ilişkiler ağırlıklıdır. Edebî metinlerle daha çok alıntılar yapılarak ilişki kurulurken, alıntılar gizli ve açık olmak üzere ikiye ayrılır.

Yeni edebiyat: Beşlemenin ikinci kitabı *Yoksulluk İçimizde*'nin kadın kahramanı Süheyla'nın ismi birinci kitap olan *Yokuşa Akan Sular*'da da geçer. Böylece yazar, kendi eserine göndermede bulunur:

"Fırat bozbulanık akar yanından Süheylanın* babası tor atar. İri kılıklı, çirkin balıklar çıkardı. Süheylanın gözleri çakır.." (Kutlu 1994b: 72)

"Süheylanın babası ud çalar." (Kutlu 1994b: 74)

Bu Böyledir'de karşılaştığımız önemli karakterlerden Kambur Hafız'ın ismi Mustafa Kutlu'nun ilk kitabı *Ortadaki Adam*'da geçer:

"Derken Kambur Hafız minareye çıkıyor." (Kutlu 1991a: 9)

---

* Bu makaledeki alıntılarının imlâsı alıntı yapıldığı eserdeki gibidir.

“Kambur Hafız yatsı ezanına başladı.” (Kutlu [t.y.]: 62)

Böylece yazar yine kendi hikâyesine göndermede bulunur. Aynı karakterle yazarın daha sonra *Hüzün ve Tesadüfe* dâhil olan “Kambur Hafız ve Minare” hikâyesinde karşılaşıyoruz. (Kutlu 1999: 45–51)

Yoksulluk İçimizde kitabında hikâyeler arasına montaj tekniğiyle yerleştirilen farklı metinlerden Levha III ve Levha V başlıklı olanlarının kimin olduğu belirtilmez. Bu küçük hikâye niteliğinde olan metinlerin yazarın kendisinin olduğu düşüncesindeyiz. (Kutlu 1991b: 31–32, 77–79)

Yokuşa Akan Sular kitabının daha ilk sayfalarında M. Akif'in “İstiklal Marşı”na anıştırma yapılır:

“Bastığın yeri toprak diyerek geçme tanı artık.
O betondur, senin yeni vatan.” (Kutlu 1994b: 8)

Ya Tahammül Ya Sefer'de M. Akif'in “Meal-i Celili” başlıklı şiirinden bir mısra alıntılanan yazar, şairin ismini vermez, hatta sonrasında bu mısraın nereden geldiğini sorar:

“Artık gidiyor: Hakka Varan bir yolu tutmuş
Hay Allah! Nereden geldi bu mısra? Medrese'nin revakları arasından mı?
Yoksa Firuzğa Mescidi'nin cemaat yerinden mi?” (Kutlu 1992: 30)

“Ruhunda yanan ateşi her yana taşımak, gönülleri tutuşturmak istemişti. Evet işe ruh cephesinden başlamıştı. Bütün kuvveti, varlığı ile çalışmıştı. Hakkı tutup kaldırmayı gaye edinmişti. Bir neslin yetişmesine adamıştı kendisini, bunun için oluşturulacak bir vasat hazırlamaya gayret etmişti.” (Kutlu 1992: 80–81)

Nurettin Topçu'nun anlatıldığı bu cümlelerde “Hakkı tutup kaldırmayı gaye edinmişti.” cümlesi Akif'in Asr suresi ile ilgili duygularını dile getirdiği “Kaf-Nun” şiirini çağrıştırır:

“Halık'ın namütenahi adı var, en başı 'Hak',
Ne büyük şey kul için hakkı tutup kaldırmak!”

Böylece yazar, burada anıştırmayı kullanır. (Ersoy 1999: 379)

Aynı kitapta A. H. Tanpınar'ın *Beş Şehir* kitabının önsözünden bir cümle alıntılanır. Alıntı tırnakta verilirken yine yazarı belirtilmez:

“Mazi daima mevcuttur. Kendimiz olarak yaşayabilmek için, onunla her an hesaplaşmaya ve anlaşmaya mecburuz.” (Kutlu 1992: 43)

Sır kitabında da A. H. Tanpınar'dan alıntı yapılırken anlatıcı Tanpınar'a şiir için teşekkür eder:

“Her şey yerli yerinde, bir dolap uzaklarda
Bir dolap gıcırıyor uzaklarda durmadan
Eşya aksetmiş gibi tılsımlı bir uykudan
Sarmaşıklar ve böcek sesleri sarmış evi.

Her şey yerli yerinde: masa, sürahi, bardak
Sağolasın Tanpınar. Her şey yerli yerinde. Güzel.”* (Kutlu 1994a: 39)

Ya Tahammül Ya Sefer kitabındaki beşinci hikâyenin ismi –“Kuşlar da Kaderle Uçar”, Cahit Zarifoğlu'nun şiirinden alıntılanmış ve başlığın alıntı olduğu tırnakla belirginleştirilmiştir. (Kutlu 1992: 45)

Aşağıdaki alıntının müellifini bir eski şair arkadaş olarak tanıtan yazar, şairin ismini vermez:

“Ona bakınca hep böyle şeyler (bir eski şair arkadaşımın mısraları “Biz sizinle ne güzeldik/Koşarken çavlanlara”) hatırlıyor.” (Kutlu 1992: 70)

Ya Tahammül Ya Sefer kitabına dâhil olan dokuzuncu hikâyenin başlığı (“Elhan-ı Siyaset”) Cenap Şahabeddin'in “Elhan-ı Şita” isimli şiirini çağırıştır. (Kutlu 1992: 77) Hikâyede aynı şiirden dizeler alıntılanan yazar, başlıkta böylece anıştırmayı kullanmıştır.

Mustafa Kutlu, hikâyede cümle aralarına Cenap Şahabeddin'in “Elhan-ı Şita” başlıklı şiirinden açık alıntı yaparak şiirle hikâyeyi bütünleştirmeye çalışmıştır:

“Uzun, ince kolları ve binlerce kıvrım oluşturan saçları ile şehrin üzerinde
–gibi kar/ geçen eyyam-ı nev – baharı kovalar.

* Mustafa Kutlu, hikâyelerinde yaptığı alıntıları belirtirken tırnak işareti, italik veya koyu yazı kullanmıştır. Bu durum açık yapılan alıntılar için geçerlidir. Gizli alıntılarda bilindiği gibi herhangi bir belirginleştirici unsurun kullanılması söz konusu değildir. Bunları dikkate alarak biz bu makalede hikâyeden yaptığımız alıntıları tırnak işareti içinde verdik. Gereken durumlarda yazarın tırnağını tek tırnakla gösterdik.

—Acaba böyle miydi?” (Kutlu 1992: 78)

Yazar, şiirden yukarıdaki alıntıyı yaptıktan sonra mısraı doğru yazıp yazmadığını sorgular. Aslında son kelimedede değişiklik vardır, şiirde “baharı kovalar” değil, “baharı arar” olarak geçer.

“Üstlerine yağın bu kar. –**Seni solgun hadikalarda arar** –Galiba huş ağacıydı bunlar.” (Kutlu 1992: 80)

Hikâye, şiirden bir başka alıntıyla biter:

“Uçtunuz gittiniz siz ey kuşlar / Sizi dallarda, lânelerde..

—Acaba böyle miydi? —” (Kutlu 1992: 83)

Yine de dizenin doğru olup olmadığını sorgulayan yazar, bu alıntılarda koyu yazıyı tercih eder. Son alıntıda iki mısra arasında kopukluk vardır. Nitekim bir mısra atlanmıştır.

Kitaptaki onuncu, “Kara Kumdur Kalan” hikâyesinde epigraf kullanan yazar, hikâyenin ismini de epigrafta kullandığı şiirden alır ve başlığı tırnakta verir. Epigrafla hikâye arasında anlamsal bağ oluşturulmuştur. Şiirin yazarının ismi dizelerin altında belirtilmiştir:

“.....
Sevda sırlı sularla sürüklendi sahile
Kara kumdur kalan kalbimde bozkırların
Ümitsizdi yolculuk ve dağıldı kabile

.....
Hasan Hüsrev” (Kutlu 1992: 84)
Dudağım müstehzi kıvrıyor ve:
“Elimizde kalan ne
Sorarım sana anne”.... diyorum. (Kutlu 1992: 112)

Ya Tahammül Ya Sefer kitabındaki bu mısralar Kemalettin Kamu'nun “İzmir Yollarından Son Mektup” şiirindedir. Şiir tırnakta verilirse de şairin ismi zikredilmez.

“Mehtap boğazın sularına Abdülhak Şinasi'den mülhem gümüşü parlıtılar yayıyor.” (Kutlu 1991a: 57–58)

—cümlesinde A. Şinsai Hisar'ın *Boğaziçi Mehtapları* kitabına gönderme yapılmıştır.

Bu Böyledir'den alıntıladığımız aşağıdaki cümleler A. Haşim'in "Bir Günün Sonunda Arzu" şiirini çağrıştırır:

"Gün perdelerini indiriyor. Kamıştan, kuştan, Haşim'in şiirlerinden ne varsa fiskiyeli havuza doluyor." (Kutlu 1991a: 68)

Faruk Nafiz'in ilkokul çocuklarına ezberletilen "Deniz" başlıklı şiirinden şairin ismini vermeden iki kere alıntı yapan yazar, ilk alıntıyı tırnakta verirken, ikinci alıntıyı, daha uzun olmasına rağmen, tırnak kullanarak yapmaz:

"Denize bakıyor.
'Deniz engin bir sudur.'" (Kutlu 1994a: 35)

"Deniz engin bir sudur, tuzlu yeşil dalgalı/Kenarlarını süsler bazen beyaz bir yalı." (Kutlu 1994a: 38)

Yazar, şiirin mısralarını düz yazı şeklinde verirken mısralar arasında eğik çizgi işareti kullanarak bir şiir olduğunu göstermeğe çalışmıştır.

"Mağlupken ordu, yash dururken bütün vatan". (Kutlu 1991a: 7)

Bu Böyledir'in daha başında Yahya Kemal'in "Açık Deniz" şiirinden bir mısra alıntılaman yazar, bir sonraki sayfada aynı şiirin sonraki –*Rüyama girdi her gece fatihane zan*– mısraı üzerine yorum yaparken şiirin "Üstad" diye hitap ettiği Yahya Kemal'e ait olduğunu da vurgular:

Üstad Yahya Kemal "vatan"a, "zan" kafiyesi düşmüş. (Kutlu 1991a: 8)

Sır'da Yahya Kemal'in "Eylül Sonu" başlıklı şiirinden bir dizeye anıştırma yapılır:

"Mercan'dan sonra çay. Yazlar yavaşça bitmese... günler kısılmasa.. Camın kenarında bir sehpa, sehpanın üzerinde bir çeşmibülbülün yanında Türk dili araştırmaları yılığı-Belleten'in bir eski sayısı." (Kutlu 1994a: 39)

Görüldüğü gibi cümlenin devamında bir de *Türk Dili Araştırmaları Yılığı Belleten*'ine gönderme yapılmıştır.

Sır kitabının yedinci hikâyesi “Satılık Huzur”la *Ya Tahammül Ya Sefer* kitabı arasında anlamsal bağ kurulmuş ve önceki hikâyedeki karakterlerden bir kaçının ismi (İlhan, Profesör Asım Bey, Dava Delisi Kerim, Murat Ağabey) zikredilerek gönderme yapılmıştır. (Kutlu 1994a: 60)

Yine aynı eserde Sait Faik'in “Son Kuşlar” hikâyesine gönderme yapılmıştır:

“Sonra o medrese, Dava Delisi Kerim, Murat Ağabey... Sait Faik'in ‘Son kuşlar’ hikâyesi.” (Kutlu 1994a: 64)

Halk edebiyatı: *Yoksulluk İçimizde* kitabındaki IV. Levha'da Eşrefoğlu Rumi'nin “Aşk” adlı şiiri montaj edilmiştir. Şiirin sonunda şairin ismi de belirtilmiştir. (Kutlu 1991b: 109)

“Ne Köroğlu donuna girip, beni isteyen, benimle bir ömür geçirmek için canını vereceğini söyleyen bu kızı atımın terisine vurup kaçırabilmiş; ne de Leyla'nın Mecnun'u gibi boynumu bükerek çöllere açılabilmişim.” (Kutlu 1992: 109) cümlelerinde karakterlerin ismi zikredilerek *Köroğlu* destanına, *Leyla ve Mecnun*'a gönderme yapılır.

Sövene dilsiz, döveme elsiz oldum. (Kutlu 1994a: 68)

cümlesinde Yunus Emre'nin “Sen Derviş Olamazsın” şiirine anıştırma yapılır.

Tanpınar'a “aziz dostum” diye hitap ederek şairle hayali bir konuşma yapan anlatıcı, bu konuşmasında Yunus Emre'nin bir mısraına anıştırma yapar ve sonrasında göndermede bulunur:

“Evet, hep kitaplar vardı. Tanpınar, aziz dostum, biliyor musun son günlerde kendime hep şöyle hitap ediyorum:

—Ey çok kitaplar okuyan...

Yunus'un bir mısraı galiba...” (Kutlu 1994a: 40)

Görüldüğü gibi “galiba” edatı ile mısraın Yunus'a ait olup olmadığı konusunda tereddüt de dile getirilir.

Bu Böyledir'de de Yunus Emre'den alıntı yapılır:

*“Beni bir ovada buldular
Kolum kanadım kırdılar.*

Diye, Yunus ilahisi okumaya başlıyor. (...)
Hey... Hey... diyorum. Yavaş ol... Bu şiir senin değil." (Kutlu 1991a: 37)

Yunus Emre'den alıntı yapılırken şairin ismi de açıklanır.

Cümlelerin devamında Mevlana'nın *Mesnevi*'sinin ilk beytine anıştırma yapılır:

"Olsun, diyor. Ne zarar var. Ayrılıklardan şikâyet ediyor nasılsa." (Kutlu 1991a: 37)

Sır'da geçen:

"Hani efendim söylerdi mübarek 'Önce yoldaş, sonra yol' diye." (Kutlu 1994a: 45) cümlesinde gönderme yapılan "Önce yoldaş, sonra yol" *Mesnevi*'de geçen bir kıssadır. Fakat burada birsinin devamlı kullandığı bir ibare olarak yer almıştır.

Kitapta, bir de ismi zikredilerek Hacı Bayram Veli'den alıntı yapılır:

"Nagehan ol şara vardım
Ol şarı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş u toprak arasında
Buyurmuş Hacı Bayram Veli.." (Kutlu 1994a: 10)

"Sabahat'a ne oldu?
Evde kaldı.
Ev ne oldu?
Suya düştü." 68

mısraları bir tekerleme anıştırmasıdır.

Yine *Yoksulluk İçimizde* de üç kere geçen

"Engin!... Engin!...
Babası zengin..." (Kutlu 1991b: 33, 34, 37)

mısralarının da bir tekerleme anıştırması olduğu kanaatindeyiz.

Divan edebiyatı: *Yoksulluk İçimizde* kitabının III. Levha'sında kendi yazdığı bir metni kullanan yazar, bu metnin içinde bir de Ruhi Bağdadî'nin "Terkib-i Bend"inden gizli alıntı yapar:

"Dermiş bana keşf oldu hep esrar-ı hakikat

Vallahi yalandır sözü billahi yalandır" (Kutlu 1991b: 32)

Ya Tahammül Ya Sefer'de eşine nasıl âşık olduğunu, bu aşkla ihtiyarının elinden nasıl alındığını hatırlayan kahraman, ihtiyarının elinden alınması üzerine Ruhi Bağdadî'nin:

"Çoktur eğerci derd ü belası muhabbetin/ Amma ne çare elde değil ihtiya-
rımız. *Kim söylemiş?*" (Kutlu 1992: 58)

mısralarını hatırlarsa da, şairin ismini hatırlayamadığını vurgular. Karakterin iç konuşmasını italik gösteren yazar, alıntısını normal olarak göstermektedir.

Bu Böyledir'de geçen:

"Atalım, vuralım, devirelim, kâm alalım dünyadan." (Kutlu 1991a: 10)

cümlesinde bir anıştırma söz konusudur. Nitekim cümleyi okur okumaz, Nedim'in "Sadabad" şarkısından "Gülelim oynayalım kâm alalım dünyadan" (Nedim 1997: 40) mısraı akla gelir.

Sır'da karakterin eskiden dost olduğu insanların artık etrafında olmadığı ifade edilirken yazar, Baki'nin "Hazan Gazeli" olarak bilinen gazelinin ilk beytine anıştırma yapar:

"Etrafında arkadaşlarından da kimseler kalmamıştı.

Kimi terk-i nam ü şane, kimi itibare düşmüştü." (Kutlu 1994a: 42)

Batı edebiyatı: Mustafa Kutlu, epigrafi ilk kez *Ya Tahammül Ya Sefer* kitabındaki sekizinci hikâyede kullanmıştır:

"Canla başla çalışmak!
Yetenekli değerli olmak.
Bunların hepsi boş laf.

Hayatta yükselmek istiyor musun?
Öyleyse sen de bir şebekeye dahil ol.
TELEMAK” (Kutlu 1992: 70)

Böylece, yazar, burada montaj yönteminden yararlanmıştı.

Yazar, aşağıdaki cümlelerinde Andre Gide ve Tolstoy'un eserlerinin ismini zikrederek gönderme yapar.

“Ne okuyor acaba?.. 'Dar kapı' olmasın.. 'Anna Karenina.' ” (Kutlu 1991a: 57)

2. Fikrî, sosyal ve iktisadî metinlerle kurulan ilişkiler

Fikrî metinler: Mustafa Kutlu'nun fikrî metinlerle en çok metinlerarası ilişki kurduğu hikâye kitabı *Ya Tahammül Ya Sefer*'dir. Bu eserin önemli özelliklerinden biri yazarın fikir dünyasının oluşumunda rol sahibi olan, Mehmet Kaplan'ın(2004: 353–354) ifadesiyle, Nurettin Topçu'nun şahsiyetinin görünmesidir. Bu bakımdan Necip Tosun'un(2004: 28), bu eseri, “Nurettin Topçu-Mustafa Kutlu birlikteliğinde apayrı özellikleri olan bir vefa, dostluk ve bağlılık kitabı” olarak değerlendirmesi manidardır. Eserde ismi geçmeyen Nurettin Topçu'dan sık sık alıntılar yapan yazar, onu “Hoca”, “O”, “aziz dost” ifadeleriyle anar. Bu alıntılardan bir kısmı neredeyse bir sayfayı bulur:

“Hoca ne demişti? 'Sizler davanın yılmaz erlerisiniz, bu dava sizlerin omuzunda yükselecek.’” (Kutlu 1992: 8)

“Arkadaşlar!..

Zulmün, ümitsizliğin ve idealsizliğin karattığı siyah zeminde Asım, şafağın ilk ışıklarını haber verir.

Karlı kış geceleri. O'na gittiklerinde. Erzurumlu Yunus. Arapkirli Osman. Teraviyi mutlaka bir selatin camide kılıp, daha sonra O'na gittiklerinde. Evet O'nun sesi bu.

Bizim hareketimiz, mesuliyet hareketidir: davamız hayata uymak değil, hayatımızı Hakk'a uydurmaktır...” (Kutlu 1992: 31–32)

“Ve o nesil. Üzerinde acılı toprağın çocuğu. Asım'ın nesli (Kutlu 1992: 32)

Cihadımız fikir ve ruh cephesinde yapılacaktır. Mektebimiz ve devletimizle, hukukumuz ve ahlakımızla, ilmimiz ve sanatımızla bizim benliğimizin mimarı

olacak güzide, fedakâr bir zümrenin mektepleşmesi zamanı gelmiştir. (...) (Kutlu 1992: 41)

"Sabahı beklemeyiniz dostum, gecedan yola çıkınız. Olur ki uyuyakalırsınız. Sırtınızdaki çıkında ebedî gayenin dürülmüş azıkları varsa ne mutlu size.(...)" (Kutlu 1992: 47-48)

"Neredesin aziz dost?
'Sabahı beklemeyiniz' diyen sesin nerede?" (Kutlu 1992: 51)

"Ürperdi. 'Sabahı beklemeyiniz dostum' diye bir ses cınladı kulağımda, 'gecedan yola çıkınız'. Kim söylemişti bunu, kim yazmıştı? 'Aziz dost' diye başlayan mektupları kim yazmıştı?" (Kutlu 1992: 101)

"Ona 'sabahı beklemeyiniz dostum, gecedan yola çıkınız' diye yazılar gönderen kendisi. (Kutlu 1992: 105)

Alıntılanan "Sabahı beklemeyiniz" ifadesi kitaba dâhil olan hikâyelerde bir leitmotiv olarak kullanılmıştır.

"Anadolu'nun kurtuluş savaşı ruh cephesinde henüz yapılmadı... Henüz yerlerde sürünen Türk-İslam ruhunu tutup da kaldıracak olan irade..."

-Acaba böyle miydi? – İlim ve ahlak, hak ve adalet uğruna girişeceğimiz bu cihad... Milli hayat mazinin derinliklerinden gelerek istikbale doğru akan bir nehir gibidir...(...)" (Kutlu 1992: 79)

Görüldüğü gibi yukarıdaki alıntılarda iki kere Asım'ın ismi geçer. Bilindiği gibi Nurettin Topçu'nun Mehmet Akif'e derin hayranlığı vardı. Onu ideal Müslüman olarak tasvir ediyor ve örnek alıyordu. Mehmet Akif'in ideal insanı olan Asım da bu yönüyle Nurettin Topçu'nun eserlerinde ele alınıyordu.

Asım'la ilgili bölümün alıntılanması bir başka açıdan da önemlidir. Nitekim Asım, *Ya Tahammül Ya Sefer*'in önemli karakterlerden birdir. Akif'te Asım ideal bir şekilde tasvir edilir. Kutlu ise Nurettin Topçu'unun Akif'ten alarak eserlerine yansıttığı Asım'ı, ideal insanın özelliklerinden uzak, kendi çıkarlarını düşünen bir karakter olarak tasvir eder. Bununla Asım'ın neslinin çok değiştiğini göstermeğe çalışır. Buradaki Asım karakteri "gezer karakter" olarak isimlendirilebilir.

Aşağıdaki alıntıda Erzurumlu İbrahim Hakkı Hz.lerinin *Mârifetnâme*'sine gönderme yapılmıştır:

“Kalın bir adamdı. Dudakları, kaşları, boynu, beli, kalın sesliydi. Gerçekçilik anlayışıyla bu kalınlığının böylece uyuşması, İbrahim hakkı hazretlerinin ilm-i kıyafet bahsinde söyledikleri ne kadar doğru. (...)” (Kutlu 1992: 108)

Mustafa Kutlu *Yoksulluk içimizde*'de kullandığı levhalardan ikincisinde Ataullah İskenderi'den alıntı yapar. “Ahlak Dersi” başlıklı alıntının sonunda parantez içinde “Ataullah İskenderi-Öl. 1309-nin Hikem-i Ataiye'sinden ilahm ile” notunu düşer. (Kutlu 1991b: 15–16)

Aşağıda italikle verilen cümleler hikâyedeki gazetecinin yazmayı birkaç kez denediği ama bir türlü bitiremediği makaleden alıntılanan cümle parçalarıdır:

Eğer bir gün bu ülkede hakikatin üzerine çekilen kara perde yırtılıp, gerçekler ortaya çıkabilirse, söylenecek ilk cümle şu olacaktır: (Kutlu 1994a: 19)

Eğer bir gün bu ülkede... (Kutlu 1994a: 20)

“Az daha *'Eğer bir gün...'* diyecekti.” (Kutlu 1994a: 22)

“Derken gözü makinada takılı kâğıda, kâğıttaki yarım kalmış cümleye takılıyor: *'Eğer bir gün...'*” (Kutlu 1994a: 24)

Görüldüğü gibi cümleler italikle belirginleştirilmiştir.

“Geçmeyecekti tabii, sırası da değildi ama, rahmetliyi hatırlamamak kabil mi? Sağ beni anlamıyor, sol da yabancı bana yaklaşmıyor, diye yakına yakına gök kubbenin altında göçüp giden rahmetli mütefekkir heyecanlanıp, gazaba gelerek nasıl koltuğundan fırlar, sarı kehribar tesbihini bir avucundan öbürüne vurup şaklatarak:

Dil namustur.. Kamus, namustur... diye nasıl da kükrerdi..

Milli Eğitim'de iken buna çok çalışmıştı doğrusu.” (Kutlu 1994a: 28)

Cümlelerinde Cemil Meriç'e ait olan “Kamus namustur.” ifadesi “Dil namustur.. Kamus namustur.” şeklinde kullanılmış, hiçbir tipografik unsur kullanmayan anlatıcı, Cemil Meriç ismini de zikretmeyerek gizli alıntı yapar.

“Ama şurası var; buna bir haysiyet kazandırılmaz mıydı? İşte Hüseyin Avni Bey. Siyaset meydanı da halvet-der-encümen olamaz mıydı? Sonra nedir bu küçük çırpınımlar?” (Kutlu 1992: 81–82)

Yukarıdaki cümlelerde Hüseyin Avni Bey'in ismi zikredilerek gönderme yapılmıştır.

Sosyal ve iktisadî metinler: “Ünlü Alman bilgini Hehn kavimleri 'soğan seven veya sevmeyen milletler' diye ikiye ayırıyor.” (Kutlu 1992: 88) cümlesinde Alman bilgini V. Hehn'den alıntı yapılır.

“Günlerdir almayı unuttuğu *Sosyal Bilgiler* kitabını unutmayı almak için sağ eline geçirdiği alyansına bakıyor.” (Kutlu 1994b: 44) burada yazarı dahi belirtilmeyen bir kitap ismi verilerek gönderme yapılır.

Sır kitabında “Şu gazeteye bir göz atalım hele...” cümlesiyle giriş yapan M. Kutlu, Türk ekonomisi ile ilgili gazeteden alıntılattığı cümleleri kendi yorumuyla aktarırken nerdeyse bir sayfalık bu alıntıları maddeler şeklinde sıralar. (Kutlu 1994a: 32–33)

Yine aynı kitapta yazar, Osmanlı sosyal ve iktisadi araştırmalarında önemli kaynak olan *Tereke Defterleri*nden bahseder. Kitapta, birkaç *Tereke Defterleri*'nin ismi italikle zikredilerek gönderme yapılırken, alıntılanan cümleler tırnakla belirginleştirir. (Kutlu 1994a: 36–41)

3. Dinî metinlerle kurulan ilişkiler

Mustafa Kutlu'nun incelediğimiz kitaplarında dinî metinlerle alıntı (gizli ve açık), gönderme, öykünme ve montaj yoluyla yoğun metinlerarası ilişki kurulmuştur.

Kur'an-ı Kerim'den: “–Nedir Ulu'l-emr?..

'Sizden buyruk sahibi olanlara...”(Kutlu 1994b: 82–83)

Görüldüğü “Nedir Ulu'l-emir?” sorusuyla bu kavrama gönderme yapan yazar, bir sonraki satırda Ulu'l-emir kavramının “işin sahipleri, yani duruma ve vaziyete hâkim olanlar, yetkililer, emir sahipleri” anlamında *Kur'an-ı Kerim*'de geçtiği iki sureden biri olan Nisa suresi 59. ayetten yarım alıntı yapar. Alıntıya tırnak işaretiyle açıklık getirilir.

Yoksulluk İçimizde'de Ali İmran suresinin 92. ayetini tırnak içinde bütün olarak alıntılayan yazar, bir sonraki sayfada ayetin ilk iki kelimesini yeniden tekrar eder:

“Sevdiğiniz şeylerden infak etmedikçe siz birr'e eremezsiniz mamafih her ne infak eyleseniz Allah onu bilir.” (Kutlu 1991b: 43)

Bir sonraki sayfada yukarıda belirtilen hadise gönderme yapılır:

“Sevdiğiniz şeyler...” (Kutlu 1991b: 44)

Bir başka yerde Bakara Suresi 155. ayetini alıntılamanın yazar, alıntının ayet olduğunu belirtse de hangi sureden olduğunu belirtmez:

“Böylece ömrünün bazı nadir saatlerini, lakin hep hatırlanan ve acıyla anılan saatlerini, yani ona doğruluk ayetlerini ve imtihan ayetlerini hatırlatan ki 'ey müminler biz sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlılardan ve mahsullerden yana eksiltme ile andolsun imtihan edeceğiz. ' diye apaçık konuşan ayetlerini artık gerçekten bırakan bir yolda olduğunu fısıldayan saatlerini tayin etmiş olacaktır.” (Kutlu 1992: 73)

Aşağıdaki cümledeyse *Kur'an-ı Kerim*'in “Biz insanı en güzel biçimde yarattık” ayetine (Tin suresi, 4.ayet) anlamsal bir gönderme yapılmıştır:

“– Evvela insana kıymet vermemiz lazımdır. *Kur'an-ı Kerim*'in insanı eşref-i mahlûkat sayan hükmüne hürmetten başka kurtarıcı yolumuz yoktur.” (Kutlu 1992: 79)

Bu Böyledir'de kitaba adını da veren ifadenin *Kur'an-ı Kerim*'de –“Ve lehû” veya “Kezâlik” gibi- sık sık geçen ve kesinlik bildiren bir ifade olduğunu yazar kendisi de belirtir. (Dirin 1999: 113) Mustafa Kutlu, böylece hem kitabın ismiyle hem de kitap içinde aynı ifadeyi kullanmakla *Kur'an-ı Kerim*'e gönderme yapar. (Kutlu 1991a)

Aynı kitapta yazar, *Kur'an-ı Kerim*'in Tekvir suresine öykünme yapar:

“Buldozerlerin dişleri toprağa saplandığı zaman...

Motor gürültülerinin yavru kuşları yuvalarından ürküttüğü zaman... (...)*” (Kutlu 1991a: 33)

Hadislerden: Hikâyelerde *Kur'an-ı Kerim* ile birlikte hadislerden de alıntılar yapılmıştır. *Yokuşa Akan Sular*'da üç hadis alıntılanır:

* Bu şekilde metinlerarası ilişkiden Necati Tonga, *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde* başlıklı kitabında da bahseder. (Tonga 2005: 101)

“Kıyamet gününde üç kimsenin hasmı ben olacağım: Benim namıma söz verip yerine getirmeyen, insan ticareti yapan, hür insanı satıp parasını yiyen ve bir işçiyi tutup işini gördüğü halde ücretini ödemeyen.” (Kutlu 1994b: 83)

“Keza Resul-i Ekrem efendimiz 'sırtıyla odun taşıyıp satarak geçinmenin el açmaktan kat kat şerefli ve hayırlı bir iş olduğunu' ifade buyurmuştur.” (Kutlu 1994b: 84)

“–Teri kurumadan işçiye ücretini...” (Kutlu 1994b: 86)

Alıntılardan ilkinde tırnak kullanarak açıklık getirilirse de alıntının ne olduğu ve nereden yapıldığını gösterecek işarette bulunulmaz. İkinci alıntıda Resul-i Ekrem'in (s.a.v.) söylediği belirtilirse de üçüncü alıntıda alıntının ne olduğu belirtilmemekle birlikte alıntı gizli yapılır ve yarım bırakılır.

Sır'da yine bir hadisle karşılaşırız:

“Öyle bir zaman gelecek ki, insanlar kazançlarının helal mi, haram mı olduğuna bakmayacaklar artık' şeklinde hadis-i şerif vardır. (Kutlu 1994a: 16)

Görüldüğü gibi alıntı tırnakta vermekle birlikte alıntının bir hadis olduğu da vurgulanmıştır.

Dua: Kutlu, hikâyelerden birinde annesinin arkadaşlarının ısrarı ile şiir okuması istenen çocuğun dilinden çok bilinen bir duaya yer verir. Duanın Arapçası verilirken alıntının dua olduğu belirtilmez, sadece italik yazılarak açıklık getirilir:

“Aaaa, dediler, hiç bilmiyorum, olur mu, oku bakalım, bize güzel bir şiir oku.

Çok küçüktüm, kaçamazdım, babaannem sağ olmalıydı, gözlerimi yumdum, okudum.

Rabbi yessir

Vela tuassir

Rabbi temmim

Bilhayr.” (Kutlu 1992: 64)

“Bunca iş dururken şimdi milletin gözü önünde foşur foşur armut yemek de neyin nesi oluyor... Vela havla vela kuvvete...” (Kutlu 1991a: 46)

“Oğlanı tarlanın alt başına yolladım, vela havle vela kuvvete deyip ben de çöktüm karaağacın dibine.” (Kutlu 1994a: 7–8)

Yukarıdaki cümlelerde “vela havle vela kuvvete” şeklinde geçen, aslı “Lâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billâh” olan ifade, Hz. Muhammed tarafından ümmetine çokça söylenmesi tavsiye edilmiş bir dua olarak bilinir.

Diğerleri: *Yoksulluk İçimizde*'de ezanda geçen –Hayyalelfelah ifadesini bir leitmotiv gibi kullanan yazar, sonraki sayfalarda bunun ne olduğunu soran karakterine kelimenin “haydi kurtuluşa” manasına geldiğini açıklayarak ezana gönderme yapar:

“–Hayyaalefelaah...” (Kutlu 1991b: 21)

“–Hayyaalefelaah ne demek?...” (Kutlu 1991b: 29)

“Evet, bir gün “yuvasına dönen bir kuş gibi, saçları dağınık, alabildiğine umutsuz” bir günde, ansızın kendini Üsküdar Meydanında, işte böyle bir akşamüstü buluverince duyduğu sesi, o çağırışı hatırladı. 'Hayyalefelaah...' Sonra sordüğünü ve 'haydi kurtuluşa' manasına geldiğini.” (Kutlu 1991b: 42)

Aynı eserde yine ezandan bir alıntıyla karşılaşırız. V. Levha'nın başlığı sabah ezanında okunması sünnet olan ve “Namaz uykudan hayırlıdır.” manasına gelen “*es-Salatü hayrun mine'n-nevm*” ifadesidir. (Kutlu 1991b: 77)

Kur'an Alfabeti olan “Elif Ba” cüzüne Elif Cüzü gibi kısaltma ismiyle gönderme yapılır, yine alfabe kitabından Allah'ın üç ismi zikredilir:

“Şuurla açacaktı Elif Cüzü'nün yaprakların. İlk defa ve mutlaka içinde başka türlü bir duygu oluşacaktı. İşaret parmağıyla sürerken satırları. El-Keremü, el-Habibu, el-Kalbu...” (Kutlu 1991b: 48)

Yoksulluk İçimizde'deki sonuncu, yani VI. Levha'da hadis, tasavvuf ve tarih âlimi Ebu Nuyam'ın Hilyet-ül Evliya eserinden yazar ve eser adı belirtilerek montaj yapılmıştır. Alıntı, Ebu Talha'nın Müslüman olmasına neden olan Ümmü Süleym (Rumeysa) ile evliliği ile ilgili olan bir kıssadır. Kıssa ile *Yoksulluk İçimizde* eseri arasında anlamsal bir bağ kurulmuştur. (Kutlu 1991b: 95–96)

Bu Böyledir'de namaz kılmakta olan karakterin dilinden namazda okunan dualardan bazıları zikredilerek namaza gönderme yapılmıştır:

“Niyyet ettim Allah rızası için ikinci namazının sünnetine... Allahuekber....(...) Rabbenalekelhamd... Allahuekber... (...) Subhanerabbuelala... (...) Esselamualeykümverahmetullah...” (Kutlu 1991a: 50–51)

İslam tarihinde Muaviye'nin Şam'da bir türbe yaptırması üzerine sahabelerden Ebu Zerr'in "Ey Muaviye! Eğer bu Allah'ın malından ise, ihanettir. Kendi malından ise, israftır" ikazında bulunduğu bilinir.

Mustafa Kutlu bu olayı dönüştürerek bir rüya şeklinde kendi hikâyesinde kullanır:

“İşte o gece..

Yani dairemize konduğumuz gece, bir rüya gördüm.

Rüyamda güya ben Hz. Muaviye olmuşum da Şam'da İslam devletinin ilk sarayını yaptırmakta imişim.

Hz. Ebuzer-i Gıfari benimle birlikte inşa edilmekte olan sarayı geziyor. Derken gezintiyi yarıda kesip, o dik, o sert, o muhkem sesi ile bana dönerek:

—Bu sarayı halkın parası ile yapıyorsan;

Bil ki bu bir zulümdür..

—Yok kendi paran ile yapıyorsan;

Bil ki bu da bir israftır.. Dedi.” (Kutlu 1994a: 15)

“Bu defa efendim himmet edip yetiştirdi. Âlem-i manda bana şöyle buyurdu: 'Hz. Ebuzer-i Gıfari haklıdır, amma ben de haklıyım. Köyde eskinin insanlarına eski usul üzere hizmet etmek kolay; zor olan fitnenin fink attığı bu şehir yerlerinin yeni insanlarına mürşid olabilmektir.' ” (Kutlu 1994a: 16)

“Bir tarihte, bir âlim zat, bir şeyhe intisap etmek istedi.

Şeyh dahi o âlim zata şöyle dedi:

—Sizde çok kitaplar olduğun duyduk. Kendiniz de birkaç parça eser yazmış imişsiniz. Doğru mudur?..

O âlim zat “belâ” deyince, şeyh bu defa şöyle buyurdu:

—Önce kitaplarınızı suya atın, sonra buraya gelin.” (Kutlu 1994a: 35)

Bu kısır *Sır*'a dâhil olan “Her Ne Var Âlemde” başlıklı hikâyenin girişinde alıntılanmış ve aynı hikâyede kıssadan metin dönüştürmesi yapılmıştır.

Sır'daki beşinci –“Aramakla Bulunmaz” hikâyesinin başlığı Beyazıd-ı Bestami Hz.lerinin “Hakikat aramakla bulunmaz; ancak bulanlar arayanlardır.” cümlesini çağırıştırır. Diğer hikâyelerinde uyguladığı alıntı başlıklarda olduğu gibi başlığın alıntı olduğunu gösterecek herhangi bir tipografik unsurdan yaralanmayan

yazar, hikâye içinde cümleden “meşhur olmuş bir söz” olarak bahsederek tamamını alıntılanmıştır:

“İkimizin de anlamakta güçlülük çekeceği, meşhur olmuş bir sözü, hafifçe fısıldıyorum:

-Aramakla bulunmaz.. Ama, bulanlar ancak arayanlardır.” (Kutlu 1994a: 53)

4. Müzikal metinlerle kurulan ilişkiler

Mustafa Kutlu hikâyelerinde dikkat çeken bir husus, yazarın müzikal metinlerle kurduğu ilişkidir. İnsani bir özellik olan dalgınken, iş görürken, yolculuk yaparken vs. durumlarda insanın aklına gelen bir nağmeyi mırıldanma arzusu Kutlu hikâyelerinde sık sık yansıtılır. Yazar, müzikal metinlerle ilişki kurarken; açık ve gizli alıntı, gönderme ve montaj tekniklerini kullanır.

“Aklıma serseri bir mısra takılmış 'Bahçelerde filbahri' diye, dönüp duruyor, kokulu serin, yeşilin tazesini bir mısra.” (Kutlu 1994b: 72)

“Benim de aklımda delibozuk bir mısra 'Bahçelerde filbahri'...” (Kutlu 1994b: 78)

(“Aklımdaki mısrayı Şerif Efendi paramparça ediyor.” (Kutlu 1994b: 78))

“Şu mısrayı yeniden yakalamalı.” (Kutlu 1994b: 80)

Bu cümlelerde geçen “Bahçelerde filbahri” ifadesi “Tekirdağ karşılaşması”nda ve bir ninnide geçer. Böylece bu ifadeyle zikredilen parçalardan birine gönderme yapılmıştır.

Bir şarkının sözleri diline takılan anlatıcı-yazar onun sözleri üzerine düşünür ve yorum yapar. Şarkının “ömür boyu sürececek” kısmını olduğu gibi alıntılanan yazar, “Bir şarkısın sen” ifadesini “bir şarkı gibisin artık” şeklinde kullanır:

“Engin'in mavi mavi bakışları vardı. Kötü şarkılar içinde “ömür boyu sürececek” diye cıvıtılan mavi.” (Kutlu 1991b: 14)

“Bir şarkı gibisin artık”. (Kutlu 1991b: 67)

Hikâyelerde karşımıza çıkan aşağıdaki şarkının eski taş plak dönemlerinden kalmış olduğu ima edilir:

“Artık bizim soframıza melekler inmiyor.”

İçinde hep o eski ve hüznünlü plağı döndürerek ağır, ağır etrafı topluyor.
(Kutlu 1992: 53)

“Bizim soframıza artık melekler inmiyor.” (Kutlu 1992: 54)

Yaptığı alıntıları bazen leitmotiv şeklinde kullanan yazar bunu müzikal alıntılarda da gerçekleştirir.

Ya Tahammül Ya Sefer'in yedinci “Dön Geri Bak” hikâyesinde epigraf olarak Elazığ yöresi türküsüne yer verir:

“Bu dere baştan başa cevizli bağ
Cevizler şak şak eder dön geri bak
Elazığ türküsü” (Kutlu 1992: 64)

Yukarıdaki epigrafi montajlayan Kutlu, hikâyenin ismini de buradan alır. İfadeyi epigraftan gizli alıntılardan yazar buna bir açıklık getirmez.

Bu Böyledir'de “Bir de 'telgrafın telleri' var..... lamalım.” (Kutlu 1991a: 8)

mısrası,

“Telgrafın telleri arşınlamalı

Yar üstüne yar seveni kurşunlamalı.” türküsünden alıntılanmıştır.

“Kabuklu yemiş ve Zeki Müren. Yazlar hep böyle.” (Kutlu 1991a: 9)

Yazları hep Zeki Müren şarkıları dinlediğini belirtmek için şarkıcının ismi-
ne gönderme yapılır.

İlerleyen sayfalarda yazar, bir Zeki Müren şarkısından gizli alıntı yapar:

“Bir yanda hafızın sesi, öte yanda:

Senii sevdim, pek çok sevdiim

Güzelsin, şirinsin...” (Kutlu 1991a: 12)

5. Diğer sanatlarla kurulan ilişkiler

Aynı zamanda ressam olan ve hikâyelerinde geniş tasvirler yapan Mustafa Kutlu, eserlerinde bazen resimlere metinlerarasılık ilişkisi bağlamında da yer verir.

Hat ve resim: *Yoksulluk İçimizde*'de kıssa, mesnevi türlerinden biçimsel olarak yararlanan yazar, mesnevilerde şiirlerin arasına gazeller yerleştirilmesi misali hikâyelerinin arasına "Levha" başlığıyla farklı metinler yerleştirerek eski metinlerle biçimsel yönden ilişki kurmaya çalışmıştır. Bu levhalardan birincisi bir hat örneğidir. Kitabın ilk sayfasını açar açmaz "Levha I" başlığı altında bu örneklerle karşılaşırız. (Kutlu 1991b)

Bu Böyledir'in de kapak sayfasında yine bir hat örneği bulunmaktadır. (Kutlu 1991a)

"Önündeki evraklara eğilmiş müdürün arkasında, duvarda, uzayıp giden iki yanında kavak ağaçları bomboş bir yol yıldız çerçeveli tabloya dalmış olacaktı". (Kutlu 1991b: 40)

Yoksulluk İçimizde'den alıntıladığımız bu cümlede Mustafa Kutlu'nun kendisinin sık sık yaptığı bir tabloda bahsedildiği düşüncesindeyiz.

Ya Tahammül Ya Sefer'den alıntıladığımız aşağıdaki cümlelerde Nurettin Topçu'nun masasının üzerinde bulunan Hüseyin Avni Ulaş ve Mehmet Akif resimleri söz konusudur[†]:

"Odaya dönüyor. Soğuktan büzülmüş yazıhaneye. Bir yanda Mehmet Akif'in muzdarip bakışları, eski çizgili kruvaze ceketli resmi. Tam karşısında heybetli cakarı ve yakasız gömleği ile Hüseyin Avni Ulaş. Bu iki resmin bu uzun kış gecelerinde birbirilerine anlatacak ne çok sözü vardır." (Kutlu 1992: 80)

Burada resim, metinlerarası bir vasıta olarak kullanılmış, resimden yola çıkılarak şahıs isimleriyle gönderme yapılmıştır.

Filmlerden: Yine aynı kitaptan yaptığımız alıntıda yerli filmlerden bir fikir alıntılanmış ve Karagöz'ün kurucusu olarak bilinen Şeyh Küşteri'nin ismi zikredilerek gönderme yapılmıştır:

"Demek hayatta paradan daha değerli şeyler var. Hayır. Yerli film kahramanları hiç de gülünç değil. Onlar da benim gibi durup dururken 'Hayatta paradan daha değerli şeyler var' diyorlar. Pek tabii hayal perdesinde. Şeyh Küşte-

[†] Bu resimlerin gerçekte Nurettin Topçu'nun masası üzerinde bulunduğunu Doç. Dr. Hüseyin Karaman'ın "Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyasında Mehmet Akif" başlıklı makalesinden öğreniyoruz. (Karaman 2009: 390)

ri'den beri rumuz erbabına bunları aktarıp duruyorlar. Mum ışığı ile afsunlanan, renkli, parlak, yer yer silikleşip saydamlaşan, uzuvları uzayıp kısalan, bir görünüşü bir kaybolan hayatta." (Kutlu 1992: 107)

"Bütün yerli film kahramanları gibi işte kalın dumanlar arasında kaybolup gidiyorum." (Kutlu 1992: 108) cümlesinde yine yerli film sahnelerine bir gönderme yapılmıştır.

Sır'da bir reklâm sahnesine gönderme yapılır:

"Hani o ipince kızın rayihasını yanibaşında duyunca baş dönmesine uğrayıp uzun saçlarını savura savura –elini seyreltmış, ak saçlarından geçiriyor- deli gibi çiçekçiye koşarak bir tutam menekşeyi kaptığı gibi dönen delikanlının görüldüğü reklam filminde olduğu gibi.." (Kutlu 1994a: 29)

6. Günlük hayatta kullanılan klişeleşmiş sözler, atasözleri ve deyimlerle kurulan ilişkiler

Mustafa Kutlu'nun hikâyelerini okuduğumuzda onun bütün eserlerinde deyim ve atasözlerini sık sık kullandığı görülür. Yazar, beşlemesinde de günlük hayattan gelen bu ve bunun gibi metinlere ve ifadelere metin dönüştürme, gizli ve açık alıntı yoluyla yoğun bir şekilde yer verir. Burada bunlardan bazı örnekler vermekle yetineceğiz:

"Derviş Usta'nın gözüne girdi mi? Yani ne demek gözüne girmek; şıpınışı çalışmak demek." (Kutlu 1994b: 28)

"İpin ucunu ele alalım bir." (Kutlu 1994b: 28)

"Yine ipin ucunu kaçırıyordu." (Kutlu 1991b: 36)

"Galiba ipin ucu kaçmıştı buralarda." (Kutlu 1994a: 57)

"İkindiyi kılmak kafamda mılh gibi şimdi..." (Kutlu 1994b: 50)

"İlk olan abad olurmuş." (Kutlu 1994b: 54)

"Rızkı veren bari Huda, orası bize ırak." (Kutlu 1994b: 54)

"– Herkesin rızkını veren bari Huda." (Kutlu 1994b: 54)

"Allah 'Yürü ya kulum' deyince." (Kutlu 1994b: 54)

İsmet Paşa'nın tek partili döneminde ezanın Türkçe okunmasına halk "Tanrı uludur. Tanrı uludur, memurlar İsmet Paşa'nın kuludur." sloganıyla tepki verir. Mustafa Kutlu, buradaki "İsmet Paşa'nın kuludur" ifadesini "Memurlar İsmet'in kuludur" şeklinde dönüştürerek kullanır:

Tanrı uludur, Tanrı uludur-Memurlar İsmet'in kuludur. (Kutlu 1994b: 74)

"Eee, ne de olsa evlat, atsan atılmaz, satsan satılmaz". (Kutlu 1994b: 77)

"Yiğitliğin onda dokuzuna talim ediyor. Arslanı tilkiye boğduran felek." (Kutlu 1994b: 84)

Grev yapan işçilerin seslendirdiği sloganlar:

"işçiyiz güçlüyüz" (Kutlu 1994b: 85)

"bütün işçiler birleşiniz" (Kutlu 1994b: 85)

"işçiyiz güçlüyüz,
işçiyiz güçlüyüz" (Kutlu 1994b: 86)

"Suyu yokuşa vurma." (Kutlu 1994b: 87)

"İnsanoğlu putunu kendi yapar." (Kutlu 1991b: 68)

Bu gibi durumlarda, yani Asım Bey'in kendini bulduğu, içinin sesini yakaladığı anlarda hep olan şey gerçekleşti: "Kâbe'ye varıp toprağına yüz sürmeli." (Kutlu 1992: 104)

"Eteğin elime degeceğini düşünmüştüm. Köprülerimi yıkmış, içimdeki ve geçmişimdeki engelleri ateşe vererek, yüzümü akıp duran çilek kızılı renge boyayıp, kalbimi çatlatarak." (1991a: 8)

"Akrabanın akrabaya kimse bilmez nettiğini..." (1991a: 45)

"Dükkân sahibi olacak adamın bir ayağı kırık olacak..." (1991a: 48)

"Ne olacak elleri işte, gözleri oynaşta..." (1991a: 53)

"Dünyanın kırk bin türlü hali var." (1991a: 65)

"Zinnure, 'Ne o, paşaya kelle mi yetiştireceksin' diye takıldı." (Kutlu 1991a: 74)

“Şeytandır insanın kanında gezer derler ya, öfke kabarmaya başladı ben-
de.” (Kutlu 1994a: 7)

“Bakalım el mi yaman bey mi yaman.” (Kutlu 1994a: 16)

“Sadede gel, sadede...” (Kutlu 1994a: 23)

“Şimdi ayıkla pirincin taşını.” (Kutlu 1994a: 29)

“Ben çoktan kapadım o defteri..” (Kutlu 1994a: 34)

“Kendisinden el almaya gitmemişti ki.” (Kutlu 1994a: 36)

“Nuh diyorum, peygamber demiyorum.” (Kutlu 1994a: 45)

“Şimdi bana değirmenin suyu nereden diyorlar, gülüyorum.” (Kutlu 1994a:
52)

“Bizimkisi 'kıl beşi, kurtar başı' hesabı.” (Kutlu 1994a: 52)

Sonuç

Bu çalışmada Mustafa Kutlu'nun eski şark edebiyatı geleneğine yönelerek oluşturduğu beşlemesine -*Yokuşa Akan Sular*, *Yoksulluk İçimizde*, *Ya Tahammül Ya Sefer*, *Bu Böyledir* ve *Sır*- dâhil olan elli iki hikâye, metinlerarası ilişkiler yönünden incelemeye tabi tutuldu. Çalışma süresince, metinlerarasılığın en az kullanıldığı kitabın beşlemenin ilk kitabı olan *Yokuşa Akan Sular* olduğu tespit edildi. Beşlemenin ikinci kitabı olan *Yoksulluk İçimizde*'de mesnevileri örnek alan yazarın, montaj tekniğiyle hikâyeler arasına küçük metinler yerleştirdiği, böylece metinlerarasılığı diğer kitaplarından daha farklı bir biçimde kullandığı görüldü. Bu uygulamaya bütün olarak baktığımızda yazarın mesnevi türünün parodisini yaptığını söylemek mümkündür. Eserde, teknik olarak eski metinlerden yararlanan yazar, bunun dışında farklı metinlerle de ilişki kurmuştur. *Ya Tahammül Ya Sefer*, Mustafa Kutlu'nun Nurettin Topçu'nun eserlerinden kesif bir biçimde alıntılarının yapıldığı, *Bu Böyledir* ise daha çok *Kur'an-ı Kerim* le metinlerarası ilişkinin yoğun bir biçimde kurulduğu kitaplardır. Yazarın *Sır* kitabında da ağırlıklı olarak dinî metinlerden yararlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca yazarın hikâyelerine isimlendirme yaparken de metinlerarasılıktan yararlandığı belirlenmiştir.

Bir bütün olarak bakıldığında beş kitaba dâhil olan elli iki hikâyede tespit edebildiğimiz metinler; edebî, fikrî, sosyal ve iktisadî, dinî, müzikal metinlerle,

diğer güzel sanatlarla ve günlük hayatta kullanılan klişeleşmiş sözlerle, atasözleri ve deyimlerle kurulan ilişkiler, başlıkları altında tasnif edildi. Yine bunlardan edebî metinler; yeni edebiyat, halk edebiyatı, divan edebiyatı ve Batı edebiyatı; fikrî, sosyal ve iktisadî metinler; fikrî metinler, sosyal ve iktisadî metinler; dinî metinler; *Kur'an-ı Kerim*, hadis, dua ve diğerleri; diğer sanatlarla kurulan ilişkiler ise hat ve resimlerden, filmlerden alt başlıkları altında toplandı. Tasnif sonucunda Mustafa Kutlu'nun kendi hikâyelerinde yoğun bir biçimde edebî ve dinî metinlerden yararlandığı; metinlerarası ilişki yöntemlerinden açık ve gizli alıntıyı, gönderme, anırtırma, montaj, öykünme, metin dönüştürme ve parodiyi kullandığı tespit edildi.

KAYNAKÇA

- AKTULUM, Kubilay (2000). *Metinlerarası İlişkiler*, Ankara: Öteki Yay.
- DİRİN, İlyas (1999). "Söyleşi: Mustafa Kutlu İle Öykücülüğü Üzerine". *Hece Dergisi*, (33-34): 106-123
- ECEVİT, Yıldız (2009). *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İstanbul: İletişim Yay.
- ERSOY, Mehmet Akif (1999). *Safahat*, İstanbul: Şûle Yay.
- KAPLAN, Mehmet (2004). *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul: Dergâh Yay.
- KARAMAN, Hüseyin (2009). "Nurettin Topçu'nun Düşünce Dünyasında Mehmet Akif Ersoy". *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu*, (1): 389-392
- KUTLU, Mustafa [t.y.]. *Ortadaki Adam*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (1991a). *Bu Böyledir*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (1991b). *Yoksulluk İçimizde*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , 1992). *Ya Tahammül Ya Sefer*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (1994a). *Sır*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (1994b). *Yokuşa Akan Sular*, İstanbul: Dergâh Yay.
- , (1999). *Hüzün ve Tesadüf*, İstanbul: Dergâh Yay.
- Nedim Divanı* (1997). Hazırlayan: Doç. Dr. Muhsin Macit, Ankara: Akçağ Yay.
- SAĞLIK, Şaban (2007). "Türk Öykücülüğünde Postmodern Durum". *Hece Öykü Dergisi* (24): 86-110
- TONGA, Necati (2005). *Mustafa Kutlu ve Yoksulluk İçimizde*, Ankara: Akçağ Yay.
- TOSUN, Necip (2004). *Türk Öykücülüğünde Mustafa Kutlu*, İstanbul: Dergâh Yay.
- YALÇIN-ÇELİK, S. Dilek (2005). *Yeni Tarihselcilik Kuramı ve Türk Romanında Postmodern Tarih Romanları*, Ankara: Akçağ Yay.